

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Чекмарьової Ірини Миколаївни на дисертацію Дмитрієнко Юлії Сергіївни «Кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 26 «Цивільна безпека» за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»

Актуальність теми дослідження. Євроінтеграційний курс України та прагнення набути членства в НАТО зумовлюють необхідність упровадження в усіх сферах суспільного життя системних і комплексних заходів, спрямованих на приведення національного законодавства та практики його застосування у відповідність до міжнародно-правових стандартів і права Європейського Союзу. Особливого значення цей процес набуває у сфері забезпечення та захисту основоположних прав і законних інтересів людини, закріплених у розділі II Конституції України та відповідних міжнародно-правових актах.

Сучасні трансформаційні процеси у суспільно-політичному житті України, особливо в умовах дії воєнного стану, зумовлюють необхідність формування та впровадження правоохоронними органами нових підходів до протидії злочинності. У цьому аспекті особливого значення набуває не лише застосування силових та процесуальних засобів реагування, а й підвищення рівня інтелектуалізації правоохоронної діяльності. Важливою основою такого підходу є кримінологічна інформація, використання якої забезпечує інформаційне підґрунтя для розроблення та прийняття стратегічних і тактичних рішень у сфері попередження, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень.

Теоретико-прикладне значення Конгресів ООН з питань запобігання злочинності та поводження із засудженими (1955–2020 рр.) полягає у тому, що напрацьовані в їх межах рішення та рекомендації слугують для цивілізованих держав, у тому числі України, концептуальним орієнтиром для вдосконалення

національних правових механізмів запобігання кримінальним правопорушенням. Водночас положення, сформовані за результатами роботи Конгресів, сприяють підвищенню ефективності використання кримінологічної інформації у цій сфері суспільної діяльності та стимулюють подальший розвиток наукових досліджень відповідної проблематики.

Як засвідчує практика, щороку в установах виконання покарань України під час реалізації процесу виконання та відбування покарань мають місце кримінальні правопорушення, суб'єктами яких виступають як засуджені, так і працівники Державної кримінально-виконавчої служби України. Це свідчить про недостатню ефективність реалізації визначених законодавством принципів, мети та завдань кримінально-виконавчої системи. Одним із чинників, що сприяють формуванню протиправної поведінки відповідних осіб, є неналежне використання кримінологічної інформації під час організації та забезпечення процесу виконання і відбування покарань, а також у межах здійснення превентивної діяльності у пенітенціарній сфері України.

Актуальність застосування кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарній сфері України визначається необхідністю вдосконалення процесу ресоціалізації засуджених, посилення превентивних заходів щодо недопущення вчинення нових правопорушень в установах виконання покарань, а також приведення кримінально-виконавчої системи у відповідність до сучасних суспільних викликів і європейських стандартів у сфері забезпечення прав людини.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. При рецензуванні дисертаційної роботи та наукових публікацій автора з'ясовано, що дослідження є структурованим, логічним, послідовним відповідає заявленій меті та поставленим завданням, відображеним у роботі. Автором, здійснено аналіз достатньої кількості публікацій, наукових підходів до розгляду досліджуваного явища. Основні результати дисертаційного дослідження Дмитрієнко Ю.С. викладено у 19 наукових працях.

Ступінь наукової обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими.

Авторкою використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України (загалом 310 джерел).

Дослідження здійснено спираючись на достатньо вагому емпіричну базу, яку складають:

- дані офіційної державної статистики;
- Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- офіційні відомості Міністерства юстиції та МВС України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, архівні матеріали ДКВС України за 1991-2025 р. р. про сучасний стан використання кримінологічної інформації у кримінально-виконавчій та запобіжній діяльності;
- результати анонімного опитування 697 осіб з числа персоналу органів і УВП, 697 працівників Національної поліції України та 697 студентів і курсантів вищих навчальних закладів юридичного профілю, яке було проведено у 2024 році у Вінницькій, Волинській, Запорізькій, Житомирській, Київській, Львівській, Рівненській, Черкаській та Харківській областях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Комплексне опрацювання та систематизація відомостей з наукових та нормативних джерел у їх порівняльно-правовому аспектах дало можливість Дмитрієнко Ю.С. сформулювати власне бачення наукової проблеми та розробити наукові положення, висновки і рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною. До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку рецензента, слід віднести наступні:

вперше:

- з'ясовано сутність і зміст поняття «кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», яке містить у собі елементи не тільки теоретичного, але й прикладного характеру, що можуть слугувати основою для удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових підходів, які пов'язані з предметом даного наукового дослідження;

- встановлено сучасний стан, тенденції та інші основні показники, що стосуються ролі, місця та впливу кримінологічної інформації на ефективність реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства, а також діяльності пов'язаної із запобіганням кримінальним правопорушенням у процесі виконання – відбування покарань;

- визначено особливості реалізації кримінологічної інформації у галузі кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності та доведено у зв'язку з цим їх взаємообумовленість і взаємозв'язок зі специфікою кримінально-виконавчих правовідносин, які виникають у процесі виконання – відбування покарань;

- розроблені науково обґрунтовані основні напрями удосконалення правового механізму та практики збору і обробки кримінологічної інформації у сфері виконання покарань України, а також у галузі запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, які в узагальненому виді (у формі порівняльної таблиці та порівняльної записки до неї) спрямовані у відповідний Комітет Верховної Ради України для використання в законодавчій діяльності;

удосконалено:

- нормативно-правові підстави застосування кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань шляхом встановлення існуючих у зв'язку з цим правових прогалин і колізій та розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на їх усунення, а також пропозицій щодо автентичного тлумачення у нормах кримінально-виконавчого законодавства України (у виді приміток до статей

КВК), які мають пряме відношення до предмета даного наукового дослідження;

- принципи реалізації кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України з урахуванням аналогічних загальновизнаних керівних засад, що закріплені в нормах міжнародного права, а також в інших галузях кримінально-правового характеру (КК, КПК, законодавчих актах, які регулюють процес виконання – відбування покарань);

- змістовні елементи та напрями сучасної державної політики у сфері виконання покарань України з метою підвищення її впливу на ефективність використання кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у процесі виконання – відбування покарань;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи щодо стану і методології досліджень з питань, що пов'язані зі з'ясуванням ролі та місця кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України, що дозволило обґрунтувати актуальність, теоретичну та практичну цінність даної дисертації;

- теоретико-прикладні позиції учених, що стосуються міжнародно-правових підходів з питань застосування кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань, що дало можливість обґрунтувати необхідність більш активного використання у національному кримінально-виконавчому законодавстві та в процесі виконання – відбування покарань позитивного зарубіжного досвіду.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що викладені в дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- законодавчій діяльності – з метою удосконалення діяльності, пов'язаній з використанням кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання

покарань України (листи – впровадження від Комітету Верховної Ради України з питань забезпечення правоохоронної діяльності (вих. № 2205-1 від 16.07.2024; № 04-27/12-2024/170608 від 01.08.2024; № 04-27/12-2024/252836 від 14.11.2024; № 04-27/12-2024/252839 від 14.11.2024));

- практичній діяльності – для підвищення рівня ефективності використання кримінологічної інформації у процесі виконання – відбування покарань і запобігання кримінальним правопорушенням (акт впровадження в практичну діяльність органів Управління СБ України в Одеській області від 19.03.2026);

- науковій діяльності – при проведенні наукових досліджень щодо ролі кримінологічної інформації у сфері виконання покарань України (акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 02 лютого 2026 року);

- освітній процес – для забезпечення викладання навчальних дисциплін «Кримінологія» та «Кримінально-виконавче право» (акт впровадження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 02 лютого 2026 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Дмитрієнко Юлії Сергіївни на тему «Кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України», має чітку структуру, визначену вимогами, та складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (310 найменувань на 29 сторінках) та 13 додатків. При цьому повний обсяг дисертації становить 342 сторінки, з них основний текст 198 сторінок.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано

інформацію про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1. теоретичні та методологічні засади дослідження проблем, що стосуються кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України. Підрозділ 1.1 визначив стан і методологію досліджень з питань, які пов'язані зі з'ясуванням ролі та місця кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України, та доведено, що вони обумовлені як особливостями кримінально-виконавчих правовідносин, так і процедурою забезпечення допуску тих чи інших осіб на об'єкти установ виконання покарань закритого типу, яка закріплена на законодавчому рівні. Крім того, встановлено також три періоди формування та розвитку доктринальних положень про роль та місце кримінологічної інформації у зазначеній галузі суспільної діяльності.

У підрозділі 1.2 з'ясовано сутність і зміст та сформульовано авторське поняття «кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання правопорушенням у сфері виконання покарань», під якими запропоновано розуміти такий вид відомостей, що ґрунтується на нормативно-правових і науково обґрунтованих засадах, та за сутністю і спрямованістю покликаний відображати дані про кримінологічно значущі показники злочинності, що офіційно реєструються у зазначеній галузі суспільної діяльності, а також забезпечувати ефективну реалізацію заходів, спрямованих на недопущення вчинення суспільно-небезпечних діянь та нейтралізацію, блокування, усунення тощо детермінаційного комплексу причин і умов, які сприяють їх вчиненню, при дотриманні при цьому визначених на законодавчому рівні принципів і критеріїв. Крім того, також доведено теоретичне та практичне значення виведеної у ході даного дослідження кримінологічної категорії.

У підрозділі 1.3. з'ясовано зміст, сутність і прикладну цінність міжнародно-правових підходів щодо застосування кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері

виконання покарань та розроблені відповідні науково обґрунтовані заходи, спрямовані на удосконалення зазначених видів діяльності.

У Розділі 2 з'ясовано сутність, зміст та виведено авторське поняття правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», під яким запропоновано розуміти визначені в Конституції України, інших законодавчих джерелах та нормативно-правових актах з питань інформаційної діяльності порядок і умови використання у процесі виконання – відбування покарань кримінологічно значущих відомостей про явище злочинності, які мають місце у вказаній галузі суспільних відносин, а також про особу кримінального правопорушника, детермінаційний комплекс причин і умов, які сприяють вчиненню зазначених суспільно небезпечних діянь, та про заходи запобіжного характеру, що спрямовуються на нейтралізацію, блокування, усунення детермінант цього виду кримінальних правопорушень і недопущення їх вчиненню з боку окремо взятих засуджених і персоналу ДКВС України.

Крім того, авторкою здійснено аналіз системоутворюючих ознак, які складають зміст сформульованого поняття, а також доведено його теоретичне та практичне значення. Якщо узагальнити всі отримані результати в ході аналізу системоутворюючих ознак, що складають зміст поняття «Нормативно-правові підстави застосування кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань», то варто констатувати, що сформульована у цій дисертації доктринально-прикладна модель має як теоретичне, так і практичне значення, за допомогою якої можна суттєвим чином та якісно видозмінити вказаний вид суспільної діяльності, а також процес виконання – відбування покарань у цілому. Дисертанткою визначено сутність і зміст принципів реалізації кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань та сформульовано авторський варіант даного поняття, під яким запропоновано розуміти визначені на

законодавчому рівні та діалектично обумовлені інформаційною діяльністю основоположні, загальні, міжгалузеві та галузеві засади, що пов'язані з використанням у змісті даного виду соціальної профілактики і контролю вказаного типу відомостей про злочинність, особу кримінального правопорушника, причини і умови, які сприяють вчиненню цієї категорії злочинів, а також про заходи, спрямовані на нейтралізацію, усунення, блокування тощо детермінант, що їх породжують і обумовлюють у процесі виконання – відбування покарань. У підрозділі 2.3. авторка встановлює сучасний стан використання кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України, а також визначені у зв'язку з цим негативні тенденції, які впливають на вказаний вид діяльності.

У Розділі 3 з'ясовано зміст сучасної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і пробації України та встановлено її вплив на ефективність використання кримінологічної інформації у запобіжній діяльності у зазначеній галузі суспільних відносин. Встановлено також, що злочинність, яка мала місце у 2013-2021 р. р. в Україні, дозволяє констатувати, що не дивлячись на кількісне у цілому зниження кримінальних правопорушень, за цей період відбувся ріст тих із них, що мають безпосереднє відношення до середовища засуджених, які тримаються у кримінально-виконавчих установах закритого типу (ч. 3 ст. 11 КВК), а також детермінують злочинність у сфері виконання покарань. У підрозділі 3.2 дисертантка доводить, що підвищення рівня взаємодії органів і установ виконання покарань – це один із напрямів удосконалення запобіжної діяльності та ефективного виокремлення при цьому кримінологічної інформації. Сформульовано також авторське визначення поняття «взаємодія підрозділів установ виконання покарань з питань, що стосуються обміну кримінологічно значущою інформацією та використанням її у запобіжній діяльності», під яким слід розуміти взаємодією підрозділів установ виконання покарань з питань, що стосуються обміну кримінологічно значущою інформацією використання її у

запобіжній діяльності» слід розуміти таку організовану на підставі законодавчих та інших нормативно-правових актів спільну діяльність декількох (а, в окремих випадках, всього персоналу установи виконання покарань) структурних підрозділів кримінально-виконавчих установ закритого та відкритого типу для вирішення чітко визначених завдань, що стосуються запобігання кримінальними правопорушенням, з використанням таких відомостей кримінологічного характеру, які не суперечать принципам законодавства у сфері інформаційного забезпечення та не пов'язані з порушенням права на захист персональних даних про особу. У підрозділі 3.3. авторкою визначено стан прогнозування розвитку злочинності та планування заходів запобіжної діяльності у сфері виконання кримінальних покарань і пробації України, а також сформульовані у зв'язку з цим відповідні авторські поняття. Стан прогнозування та планування заходів запобіжної діяльності у сфері виконання кримінальних покарань і пробації України та ефективність використання при цьому кримінологічної інформації у сьогоденні не в повній мірі кореспондується як з сучасними державними програмами, що стосуються реформування даної галузі суспільних відносин, так і з метою та завданнями кримінально-виконавчого законодавства, що, у свою чергу, детермінує постійний розвиток негативних тенденцій та не дозволяє у зв'язку з цим нейтралізувати, блокувати, усунути тощо комплекс причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів як засудженими, так і персоналом ДКВС України.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи отриманні Дмитрієнко Ю.С. результати здійсненого нею дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну значимість, необхідно, слід звернути увагу на деякі дискусійні питання, міркувань та висновків авторки, зокрема:

1. Дисертантка у своїй роботі сформулювала низку положень, висновків та рекомендацій, які мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема удосконалила принципи реалізації кримінологічної інформації у

правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України з урахуванням аналогічних загальноновизнаних керівних засад, що закріплені в нормах міжнародного права, а також в інших галузях кримінально-правового характеру (КК, КПК, законодавчих актах, які регулюють процес виконання – відбування покарань) як і було заявлено у науковій новизні дисертаційного дослідження, але поряд із цим авторка пропонує авторське поняття принципів реалізації кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань, а саме – це визначені на законодавчому рівні та діалектично обумовлені інформаційною діяльністю основоположні, загальні, міжгалузеві та галузеві засади, що пов’язані з використанням у змісті даного виду соціальної профілактики і контролю вказаного типу відомостей про злочинність, особу кримінального правопорушника, причини і умови, які сприяють вчиненню цієї категорії злочинів, а також про заходи, спрямовані на нейтралізацію, усунення, блокування тощо детермінант, що їх породжують і обумовлюють у процесі виконання – відбування покарань. Вважаємо, що необхідно було ввести зміст визначення поняття принципів реалізації кримінологічної інформації у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань до наукової новизни, яка має важливе теоретичне значення вперше.

Проте, не дивлячись на вказане вище зауваження, слід констатувати, що вони носять теоретико-пізнавальний та рекомендаційний характер і суттєвого впливу на отримані в ході даного дослідження результати не мають, як, власне, і в цілому не впливають на високий рівень проведеного здобувачкою наукового пошуку, відображають власну наукову позицію рецензента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час захисту дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих

дисертанткою, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Дмитрієнко Ю.С. «Кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України», свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату чи фальсифікацій.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають наукове та практичне значення. Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження, написана грамотною юридичною мовою та оформлена відповідно до вимог, що пред'являються до такого виду наукових праць.

Дисертація Дмитрієнко Ю.С. «Кримінологічна інформація у правовому механізмі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», є:

1. Завершеним особистим рукописом, у якому вирішено наукове завдання, що складає зміст предмету дослідження.

2. Відповідає спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її авторка – Дмитрієнко Юлія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 26 «Цивільна безпека» за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність».

Рецензент:

професор кафедри кримінального
права та кримінології факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

Ірина ЧЕКМАРЬОВА